

## **1 Charakteristika nadaného žáka**

Jak uvádí Hříbková (2005, s. 91), **znakem nadaných je značná rozmanitost a diversita osobnostních vlastností.** Tato věta je výsledkem výzkumné práce Roedella, Jacksona a Robinsona (1980). Nebyla tedy potvrzena hypotéza, že mimořádně nadaní lidé se vyznačují zvláštními osobnostními vlastnostmi a jinými myšlenkovými procesy.

Přesto ale můžeme nalézt několik obecných osobnostních charakteristik typických pro nadané jedince. Autoři je rozčleňují do tří okruhů: kognitivní charakteristiky, nekognitivní charakteristiky a charakteristiky učení. Nutno dodat, že ne všechny děti musí disponovat všemi projevy (srov. Machů, 2010, s. 31, Hříbková, 2005, s. 90, 91).

### **1.1 Kognitivní charakteristiky**

Kognitivní charakteristiky rozdělujeme na intelektové, tvořivé charakteristiky paměť. Tvořivé a intelektové schopnosti intelektově nadaných dětí jsou více rozvinuty v porovnání s jejich vrstevníky. Dle kognitivních psychologů nadané děti používají vyspělejší strategie řešení.

**Intelektové charakteristiky** – nadaní žáci samostatně vyhledávají informace z encyklopedií a moderních zdrojů, informace strukturují a vytváří různé systémy (číselné, časové, hodnotové apod.). Zajímají se o vztah příčiny a následku, identifikují nesrovnalosti, dokáží správně a rychle zobecňovat. Jejich kritické myšlení je rozvinuté, což se projevuje tendencí k pochybování, polemice a zvýšené sebekritice. Slovní zásoba nadaných dětí je bohatá, rádi se zabývají abstraktními pojmy. Jsou schopny delší koncentrace pozornosti, než je v jejich věku běžné.

**Tvořivé charakteristiky** – nadaní se vyznačují schopností rozehrát fantazii a imaginaci a intelektuální hravostí a zvědavostí, nové informace vyžadují a přijímají. Mnohdy dospívají k originálním způsobům řešení úkolů, hledají vlastní odpovědi na otázky, bývají nekonvenční v uvažování. Nebojí se riskovat.

**Paměť** – nadané děti jsou dobrými pozorovateli, neuniknou jim ani drobné detaily. Pozornost věnují zejména věcem a jevům, které je zaujaly.

(Hříbková, 2005, s. 92 – 93).

## ***1.2 Nekognitivní charakteristiky***

Jedná se o projevy v oblasti emocionální, sociální a motivační.

**Motivační charakteristiky** – vnitřní motivace má převahu před vnější. Chování a jednání nadaných je řízeno často vědomým cílem a v činnostech, které je zajímají, jsou vytrvalí. Jejich zájmy jsou rozmanité. Neunavuje je duševní činnost.

**Emocionální charakteristiky** – nadaní žáci jsou citliví až přecitlivělí, ve srovnání s vrstevníky mohou působit jako emocionálně méně vyzrálé. Při obhajobě svých názorů mají sklon k impulzivité a expresivitě.

**Sociální charakteristiky** – potřeba volnosti a aktivity nutí okolí nadaného žáka ke zvýšené pozornosti. V sociální skupině často zaujímají extrémní pozici. Mají smysl pro humor, pointu většinou chápe pouze nadaný jedinec. Sociální dovednosti jsou buď extrémně nízké, nebo vysoké. Pro komunikaci a činnosti vyhledávají starší děti.

(Hříbková, 2005, s. 93 – 94).

## ***1.3 Charakteristiky učení a školní projevy***

Za základní charakteristiky učení a školní projevy intelektově nadaných žáků autoři považují následující:

- relativně dobře se adaptují v novém učebním prostředí
- preference individuálního učení a práce před skupinovou
- schopnost samostatného vyhledávání informací a orientace v nich
- obliba problémových úloh, experimentů, učení prostřednictvím manipulace, induktivního učení
- snaha o dokonalé provedení úkolu, které je v souladu s jejich představou, pokud nejsou spokojeni s výsledkem, dokončení činnosti oddálí

- potřeba prezentovat své znalosti a dovednosti před spolužáky.

(Hříbková, 2005, s. 94).

#### ***1.4 Formy projevů nadaných dětí***

Učitelé se ve své pedagogické praxi mohou setkat s nadanými dětmi, které se svými projevy chování mohou dělit do několika skupin. Zde jsou jednotlivé typy dětí podle Machů (2010, s. 34 – 35):

**Úspěšný nadaný** – podřizuje se svému okolí. Všeobecně je pedagogy a vrstevníky přijímán jako nadprůměrný. Navenek se jeho schopnosti projevují, nevyznačuje se žádnými závažnými problémy, dosahuje výborných studijních výsledků, je lehce identifikovatelný.

**Náročný nadaný jedinec** – nadmíru sebevědomý a tvrdohlavý, své pocity dává jasně najevo. Klasická výuka jej nudí, vyžaduje stálou pozornost učitele, a tedy ruší výuku vykřikováním správných odpovědí. Dospělými bývá neoblíben, neboť nerad respektuje autoritu.

**Utajené nadané dítě** – plaché, tiché, nesmělé dítě s velice nízkým sebevědomím. Své výjimečné vlohy maskuje, aby nevybočovalo z řady. Nadání nebývá často odhaleno.

**Nadaný „odpadlík“** – výrazně trpí v klasickém školském systému. V důsledku nepochopení jeho talentu učitelé a žáky se stává negativním. Projevuje se prudkými emočními stavy nebo naprostou rezignací. Nespolupracuje, neplní si své školní povinnosti, mívá špatné známky, což vede k odmítání jak učitelé, tak žáky.

**Nadaný jedinec „dvakrát výjimečný“** – vedle intelektového nadání se potýká se specifickou poruchou učení, tělesným handicapem, nebo emocionálním problémem. Žák je frustrovaný až bezmocný, má nízké sebevědomí. Okolí se často soustředí na handicap a nadání jde stranou.

**Samostatný nadaný jedinec** – je to dítě autonomní, které realisticky přijímá své přednosti i nedostatky. Školu bere jako nutné zlo a snaží se z ní vytěžit maximum.

**Vysoce tvořivé dítě** – pro dítě je obtížné přizpůsobit se pevnému školnímu systému, stále experimentuje, opravuje dospělé, chce měnit školní pravidla. Jeho chování bývá konfliktní. Dochází k potížím s identifikací jeho schopností, neboť selhává v klasických testech – v zadání často vidí hlubší souvislosti a neomezuje se jen na jedno správné řešení.

## 1.5 Možné problémy nadaných

Hříbková (2005, s. 95 – 97), Jurášková (2006, s. 32) a Machů (2010, s. 35 – 38, 40) spojují nadané žáky s určitými „problémy“. Ty se mohou vázat k učení, sociálním vztahům a v neposlední řadě se jedná o osobnostní problémy.

**S učebními problémy** se nadané děti mohou obvykle setkat v pozdějším věku na vyšším stupni školy. Je to důsledek toho, že děti nebyly nuceny se příliš učit, často jim stačila vynikající paměť a verbální schopnosti, a tím pádem si neutvořily studijní návyky. Další problém bývá spojen s volbou střední nebo vysoké školy. Překážkou se stává multipotencialita nadaných, neboli schopnost podávat nadprůměrné výsledky ve více oblastech. Určit jeden obor, který je baví a chtějí se mu věnovat, je pro ně obtížné.

Ve vyšších ročnících se také mění přístup talentovaných chlapců a talentovaných děvčat ke studiu. Je to dáno tím, že dívky jsou vedeny svým okolím k větší pasivitě a přizpůsobování. Děvčata chtějí vyhovět těmto požadavkům a své nadání úspěšně tají. Oproti tomu nadaní chlapci dávají hlasitě najevo nesouhlas se stylem výuky, upoutávají na sebe učitelovu pozornost, a to učitele nutí připravovat pro tyto hochy speciální úkoly. Tento způsob je pro chlapce motivující, pro dívky demotivující. V souvislosti s výše zmíněným se dívky potýkají s těmito problémy:

Nízká výkonová motivace.

Nízké sebevědomí.

Multipotencialita a perfekcionismus.

Problémy se vyskytují také v **sociálních vztazích**. Dominance a izolace jsou dvě typické pozice, které nadaní v sociální struktuře zaujímají. Izolace nastává tehdy, když nadaný cítí nepochopení svých spolužáků. Proto také často vyhledávají společnost starších dětí a dospělých. Dominance se projevuje v tendenci organizovat veškeré dění kolem sebe a vytvářet pravidla. Od ostatních nadaný žák očekává respektování těchto pravidel, a tímto se dostává do konfliktních situací s okolím.

**Osobnostních problémů** je celá řada. Často se děti potýkají s přecitlivělostí, a to zejména přecitlivělostí na kritiku. Problém nastává zejména při neustálém tlaku ze strany dominantních

rodičů na stoprocentní výkon a „selhání“ dítěte nevhodně komentují. Toto jednání může vést až k podvýkonnosti a vzniku neurózy či deprese.

Nedostatečné sebepoznání, neschopnost rozlišit své silné a slabé stránky vede ke vzniku neadekvátního sebeobrazu. Vzniká často u nadaných žáků, jejichž vysoká intelektová kapacita není spojena s žádnou oblastí nebo zájmem. Stává se také, že tento pocit se objeví na základě vnímání své odlišnosti a odcizení od spolužáků, dokonce i rodičů.

Dalším významným rysem spojeným s problémy je přehnaný perfekcionismus. Stanovováním vysokých a nereálných cílů a neschopnost jejich splnění vede k hlubokému zklamání.